

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

Amsterdam & Partners LLP
1101 30th Street NW
Suite 500
Washington DC 2007
<https://amsterdamandpartners.com>

Абрахаму Куперу
Голові Комісії США з міжнародної
релігійної свободи
732 North Capitol Street, NW
Suite A-714
Washington, DC 20401

23 квітня 2024 року

Шановний пане Купер,

Я представляю Українську Православну Церкву (УПЦ) з метою забезпечення свободи віросповідання й верховенства прав для усіх громадян України. Я пишу даного листа з огляду на значне погіршення ситуації навколо релігійної свободи в Україні. Беручи до уваги статутні повноваження Комісії США з міжнародної релігійної свободи (КМРС), я закликаю Вас рекомендувати Державному департаменту США визнати Україну країною, що викликає особливе занепокоєння, або, принаймні, внести її до Спеціального контрольного списку.

Не я один звертаю Вашу та світову увагу до ситуації в Україні. Верховний комісар ООН з прав людини Фолькер Тюрк відзначив «занепокоєння щодо свободи релігії та переконань в Україні, враховуючи дії влади проти Української Православної Церкви».¹ Управління Верховного комісара ООН з прав людини зазначило, що «уважно стежить за тим, як законодавчі зміни в Україні можуть вплинути на реалізацію свободи віросповідання, і в попередній доповіді Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні висловило занепокоєння з приводу сукупного впливу дій уряду, спрямованих проти УПЦ, які можуть носити дискримінаційний характер».²

Ільзе Брандс Керіс, помічниця Генерального секретаря з прав людини Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), у відповідь на беззаконні й насильницькі дії проти УПЦ та її вірян заявила, що «реакція українських правоохоронних органів у цих випадках не дозволила провести повне розслідування інцидентів і вжити заходів для захисту членів Української Православної Церкви». ³ Ці заяви з'явилися на тлі

¹ Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ). «Росія має негайно припинити застосування сили проти України: Тюрк» (Russia should immediately cease its use of force against Ukraine: Turk). - Грудень 2023 р. Доступно за посиланням: <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2023/12/russia-should-immediately-cease-its-use-force-against-ukraine-turk>

² УВКПЛ. «Заступник генерального секретаря Брандс Керіс проводить брифінг у Раді Безпеки щодо України» (ASG Brands Kehris briefs Security Council on Ukraine). Листопад 2023 р. Доступно за посиланням: <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2023/11/asg-brands-kehris-briefs-security-council-ukraine-and-United-Nations-Press-Release-SC/15500>. Доступно за посиланням: <https://press.un.org/en/2023/sc15500.doc.htm>

³ УВКПЛ. «Звіт щодо ситуації стосовно прав людини в Україні: 1 грудня 2023 р. — 29 лютого 2024 р.» (Report on the human rights situation in Ukraine: 1 December 2023 - 29 February 2024.) Доступно за посиланням: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/report-human-rights-situation-ukraine-1-december-2023-29-february-2024>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

даних періодичного огляду УВКПЛ щодо того, що українська влада не захищає, а переслідує УПЦ та її віруючих.⁴

Англіканська церква висловила занепокоєння щодо того, як релігія «стає зброєю» в руках українського уряду і як «нещодавні законодавчі зміни в Україні можуть вплинути на реалізацію права на свободу віросповідання». Вона описала законопроект № 8371 як акт «етнорелігійного націоналізму».⁵ Норвезька правозахисна організація «Форум 18» вважає, що із законопроектом № 8371 «в Україні не виконуватимуться юридичні міжнародні зобов'язання щодо поваги й захисту релігійної свободи або переконань, вираження поглядів та участі в об'єднаннях».⁶

Це занепокоєння небезпідставне, а стан стосовно релігійної свободи в Україні погіршується з кожним днем. УПЦ піддається систематичній кампанії дискримінації з боку українського уряду, про що більш детально йдеться нижче. Кінцевою метою цієї кампанії є повне знищення Церкви та розгін її пастви, яка налічує мільйони. Український уряд задіяв значні державні ресурси, включно з поліцією та Службою безпеки, аби переслідувати, залякувати, арештовувати й ув'язнювати священнослужителів і парафіян УПЦ. Особливе занепокоєння викликають свавільні арешти численних високопоставлених священнослужителів за неправдивими звинуваченнями, які ставлять під сумнів прихильність України до зобов'язань щодо релігійної свободи й верховенства права. Крім цих нападів на церкву, законопроект № 8371, який наразі очікує другого читання в українському Парламенті, ставить під загрозу саме існування УПЦ. Імовірно, завдяки остаточному ухваленню закону, найближчими тижнями український уряд може знищити багатотисячну релігійну установу й позбавити багатьох українців церкви, яка задовольняє їхні релігійні потреби.

З огляду на ці події в Україні та компанію її уряду проти УПЦ, що й досі триває, закликаємо КМРС та Уряд Сполучених Штатів Америки виконати їхні зобов'язання захищати право на свободу віросповідання в усьому світі. Україна має бути визнана країною, що викликає особливе занепокоєння, або, щонайменше, внесена до Спеціального контрольного списку Державного департаменту США.

Далі у даному листі йтиметься про наступне. По-перше, біде надано стислий огляд міжнародно-правових стандартів захисту свободи віросповідання, на яких ґрунтуються рекомендації КМРС. По-друге, розглядаються статутні повноваження КМРС, включно зі стандартами з метою визначення проблем, та санкціями, які можуть впливати з рішень Державного департаменту США. Далі детально висвітлюється ситуація навколо погіршення стану релігійної свободи в Україні і, зокрема, кампанія українського уряду проти УПЦ. Розглядаються такі питання, як (а) дискримінація з боку українського уряду проти УПЦ на користь церкви, нещодавно створеної урядом України, і, отже, бажаної для уряду — Православної церкви України (ПЦУ); (б) розпалювання релігійної

⁴ УВКПЛ. «Звіт щодо ситуації стосовно прав людини в Україні: 1 серпня — 30 листопада 2023 р.» (Report on the human rights situation in Ukraine: 1 August - 30 November 2023) та «Звіт щодо ситуації стосовно прав людини в Україні: 1 лютого — 31 липня 2023 р.» (Report on the human rights situation in Ukraine: 1 February - 31 July 2023) Доступно за посиланням:

<https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/report-human-rights-situation-ukraine-1-august-30-november-2023> та <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/report-human-rights-situation-ukraine-1-february-31-july-2023>

⁵ Англіканська церква. «Війна в Україні» (War in Ukraine). Лютий 2024 р. GS 2348. Доступно за посиланням: <https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2024-02/gs-2348-war-in-ukraine-final-final.pdf>

⁶ Архів «Форум 18». «Україна: Опитування щодо релігійної свободи, лютий 2024 р.» (Ukraine: Religious freedom survey, February 2024) Доступно за посиланням: https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2896

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

ворожнечі посадовими особами українського уряду; (в) зусилля українського парламенту на законодавчому рівні, які спрямовані на заборону УПЦ та її релігійних практик; (г) незаконне захоплення майна УПЦ, включно з культовими спорудами; (д) акти релігійного насильства проти духовенства й парафіян УПЦ, вчинені українським урядом або за його мовчазної згоди; (е) арешти та примушування до мовчання журналістів, які намагаються задокументувати ці події. Насамкінець, з огляду на стандарти, які використовуються у попередніх щорічних звітах КМРС, робиться висновок, що дії українського уряду заслуговують на визначення України як «країни, що викликає особливе занепокоєння».

I. Міжнародні стандарти

У своїх щорічних звітах КМРС чітко зазначає, що її «рекомендації ґрунтуються ... на стандартах Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (МПГПП) та інших міжнародних документах».⁷ Перш ніж перейти до поточних подій в Україні, необхідно коротко розглянути відповідні міжнародні стандарти захисту свободи віросповідання.

Свобода віросповідання є однією з основних гарантій міжнародного права в галузі прав людини. Фактично, свобода віросповідання є центральним елементом системи прав людини й спирається на святість людської особистості. Стаття 18 Загальної декларації прав людини передбачає:

Кожна людина має право на свободу думки, сумління й релігії; це право включає свободу змінювати релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноосібно, так і прилюдно або приватним порядком в ученні, богослужінні та виконанні релігійних і ритуальних обрядів.⁸

Як держава-учасниця Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (МПГПП) Україна зобов'язана поважати свободу віросповідання, гарантовану Статтею 18:

У кожної людини має бути право на свободу думки, сумління й релігії. Це право включає свободу мати або приймати релігію чи переконання на свій вибір, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноосібно, так і в спільноті, прилюдно або приватним порядком в богослужінні, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та ученні.⁹

Хоча МПГПП передбачає потенційні обмеження свободи релігії, однак «свобода сповідувати свою релігію або переконання може підлягати лише таким обмеженням, які встановлені законом і є необхідними для охорони громадської безпеки, порядку, здоров'я чи моралі або основних прав і свобод інших осіб».¹⁰ Попри гострий конфлікт між Росією та Україною, дії українського уряду проти УПЦ не виглядають необхідними для захисту громадської безпеки, порядку, здоров'я або моралі, тим більше у світлі засудження УПЦ незаконного вторгнення Росії,¹¹ самоврядного статусу Церкви та її постійної підтримки самозахисту України.

⁷ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Річний звіт 2022.», с. 1.

⁸ Загальна декларація прав людини. «Стаття 18». 1945 р.

⁹ Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (ICCPR). «Стаття 18».

¹⁰ Те саме

¹¹ Associated Press. «Росія-Україна: Релігія-Польща-Варшава» (Russia-Ukraine: Religion-Poland-Warsaw)

Доступно за посиланням:

<https://apnews.com/article/russia-ukraine-europe-religion-poland-warsaw-74c62faf4531a4bf90902470e026b9bf>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

Україна також є державою-учасницею Європейської конвенції з прав людини, яка також гарантує право на свободу віросповідання. Згідно зі Статтею 9:

Кожна людина має право на свободу думки, сумління й релігії; це право включає свободу змінювати релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноосібно або у спільноті, так і прилюдно або приватним порядком у богослужінні, вченні, виконанні релігійних і ритуальних обрядів.¹²

Стаття 11 Європейської конвенції гарантує суміжне право на свободу об'єднань, включно з релігійними об'єднаннями. Стаття 11 передбачає таке:

Кожна людина має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включно з правом створювати професійні спілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) встановлює дуже високу планку для держав-членів щодо скасування реєстрації релігійної організації — а це саме те, що передбачає законопроект № 8371 (про який ми детальніше поговоримо нижче). Стаття 9 говорить про «обмежене право», яке означає, що воно може бути порушене в обмежених обставинах, але, знову ж таки, лише у випадках «нагальної необхідності в демократичному суспільстві». ЄСПЛ суворо обмежує випадки, коли таке втручання є виправданим. Роз'яснення щодо статті 9 з довідника Суду: «Такий радикальний захід [скасування реєстрації релігійної організації] вимагає дуже серйозних підстав для обґрунтування, щоб бути визнаним за “необхідний у демократичному суспільстві”».¹³

ЄСПЛ категорично заборонив державі-члену забороняти релігійну організацію, яка, за твердженнями, веде шкідливу (у розумінні закону) діяльність. У справі 2001 року, яка стосувалася Бессарабської митрополії Православної церкви Молдови, яка відокремилася від Молдавської митрополії в 1992 році, ЄСПЛ постановив, що влада Молдови не може відмовити церкві в реєстрації з міркувань національної безпеки. Суд відхилив аргументи Молдови про те, що церква підтримує возз'єднання Молдови з Румунією і шкодить відносинам Молдови з Україною. Суд дійшов висновку, що ці твердження є «гіпотетичними, що, за відсутності підтверджень, не може виправдати відмову у визнанні».¹⁴ Хоча жодних доказів того, що УПЦ вела «шкідливу діяльність» з моменту вторгнення у 2022 році немає, навіть якби звинувачення українського уряду були правдивими, ЄСПЛ застосував би ту саму логіку при розгляді українського законопроекту № 8371.

Недвозначні правові норми, що містяться у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські й політичні права та в Європейській конвенції з прав людини, а також практика ЄСПЛ, створюють правову базу для демонстрації незаконності нинішніх дій України проти УПЦ. Відповідно до цієї правової бази та у світлі подій в Україні, описаних нижче, КМРС має звернути увагу на дії уряду України.

¹² Європейський суд з прав людини (ECHR). «Керівні принципи Статті 9 Європейської конвенції з прав людини». 31 серпня 2022 р.

¹³ Керівні принципи Статті 9 Європейської конвенції з прав людини, Європейський суд з прав людини (31.08.2022 р.) Див. також: Біблійний Центр Чуваської Республіки проти Росії, 2014 р. стор. 54.

¹⁴ ECHR. «Справа Бессарабської митрополії та інших проти Молдови». 2001 р. абз. 125.

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

II. Статутні повноваження

Закон про міжнародну релігійну свободу 1998 року (ЗМРС) уповноважує КМРС «розглядати ... факти й обставини порушень релігійної свободи, подані у звітах щодо правозахисної діяльності в різних країнах, щорічному звіті та зведеному звіті, а також інформацію, отриману з інших джерел (за необхідності)». Після цього КМРС має повноваження надавати «політичні рекомендації Президенту, Державному секретарю й Конгресу щодо питань, пов'язаних з міжнародною релігійною свободою». ¹⁵ Комісія зобов'язана «постійно здійснювати моніторинг фактів і обставин порушень релігійної свободи шляхом консультацій з незалежними правозахисними групами й неурядовими організаціями, включно із церквами та іншими релігійними громадами, і, за необхідності, надавати рекомендації відповідним посадовим особам і відомствам в уряді Сполучених Штатів». ¹⁶

КМРС має широкі повноваження для збору інформації та розслідування порушень свободи віросповідання по всьому світу. За необхідності вона може проводити слухання, запитувати інформацію в уряді США та збирати інші дані з джерел, якщо вважатиме за потрібне. ¹⁷ Зрештою, Комісія має і зобов'язання, і юридичні повноваження розслідувати та оцінювати поточні порушення свободи віросповідання в Україні.

Закон Френка Р. Вольфа про міжнародну релігійну свободу (Public Law 114–281) передбачає законні настанови для оцінювання КМРС ситуації в окремих країнах щодо свободи віросповідання. КМРС має щорічно надавати рекомендації Президенту й Держсекретарю, які, в свою чергу, можуть офіційно визнати будь-яку країну, яка «вчинила або дозволяє особливо серйозні порушення релігійної свободи», як країну, що викликає особливе занепокоєння». ¹⁸ Країни, які «вчиняли серйозні порушення релігійної свободи або дозволяли їм відбуватися протягом попереднього року», потрапляють до «Спеціального контрольного списку». ¹⁹

У ході оцінювання становища релігії в країні КМРС має шукати «особливо серйозні порушення релігійної свободи», які, в свою чергу, призведуть до надання рекомендації щодо визнання країни як такої, що викликає особливе занепокоєння. Закон Вольфа визначає «особливо серйозні порушення свободи віросповідання» таким чином:

«систематичні, безперервні, кричущі порушення релігійної свободи, включно з таким:

- (a) катування або жорстоке, нелюдське чи принизливе поводження або покарання;
- (b) тривале тримання під вартою без пред'явлення обвинувачень;
- (c) зникнення людей шляхом викрадення або таємного тримання їх під вартою; або
- (d) інші способи грубого посягання на життя, свободу або особисту недоторканність».²⁰

При виявленні «особливо серйозних порушень свободи віросповідання» КМРС звертає увагу на широкий спектр фактів на місцях. У минулому рекомендації ґрунтувалися, наприклад, на тому, що «уряд прагне тотального домінування над релігійним життям у країні»²¹ або що

¹⁵ Закон про міжнародну релігійну свободу (IRFA) 1998 р. (з поправками) § 6432

¹⁶ Закон про міжнародну релігійну свободу (IRFA) 1998 р. (з поправками) § 6432.

¹⁷ Закон про міжнародну релігійну свободу (IRFA) 1998 р. (з поправками) § 6432а.

¹⁸ Закон про міжнародну релігійну свободу Френка Р. Вольфа. «Public Law 114–281 § 6442(b)».

¹⁹ Те саме

²⁰ Закон про міжнародну релігійну свободу Френка Р. Вольфа. «Public Law 114–281 § 6402 (13)».

²¹ Те саме

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

уряд «ув'язнює священнослужителів, закриває церковні організації і забороняє проведення католицьких обрядів».²² Застосування цих стандартів обговорюється нижче, в Частині IV.

Закон Вольфа не містить подальших настанов щодо того, що є «серйозними порушеннями релігійної свободи», достатніми для включення країни до Спеціального контрольного списку». КМРС тлумачить відповідний стандарт як «порушення, які відповідають двом елементам стандарту ЗМРС стосовно систематичності, безперервності й кричущості (тобто, що порушення є систематичними й безперервними, систематичними й кричущими або безперервними й кричущими)». ²³ Знову ж таки, як і в попередніх випадках, КМРС застосовує широкий підхід до такого аналізу, рекомендуючи включити країни до Спеціального контрольного списку, наприклад, через «дискримінацію релігійних меншин у формі цілеспрямованих арештів із застосуванням сумнівних законів і привласнення землі й майна». ²⁴

Рекомендації КМРС визначити країну як таку, що викликає особливе занепокоєння, або внести її до Спеціального контрольного списку є вагомими й значущими, з накладанням санкцій як на країну в цілому, так і на урядовців, відповідальних за порушення релігійної свободи. Президент і Державний секретар зобов'язані враховувати рекомендації КМРС у ході підготовки щорічного Звіту про міжнародну релігійну свободу Державного департаменту США.²⁵ Вони мають «здійснити встановлення не пізніше, ніж через 90 днів після публікації» цього звіту.²⁶

Враховуючи важливість, яку Сполучені Штати надають повазі до свободи віросповідання, Закон Вольфа передбачає суворі наслідки для країн, визначених як «країни, що викликають особливе занепокоєння» або внесені до «Спеціального контрольного списку». Ці наслідки, закріплені на законодавчому рівні, включають таке: громадський осуд; затримку або скасування наукових чи культурних обмінів; відмову в робочих, офіційних або державних візитах; відкликання, обмеження або призупинення допомоги у сфері розвитку або безпеки; протидію з боку США доступу країни до міжнародних фінансових інституцій і кредитів; відмову в експорті відповідно до Закону про контроль експорту озброєнь; заборону на отримання кредитів від американських фінансових інституцій.²⁷

На додаток до цих санкцій на державному рівні Закон Вольфа також передбачає санкції проти осіб, які «несуть відповідальність за особливо тяжкі порушення свободи віросповідання або безпосередньо здійснюють такі порушення». Індивідуальні санкції включають заборону на видачу віз, що призводить до «заборони для в'їзду до Сполучених Штатів» таким особам.²⁸

²² Те саме

²³ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Річний звіт за 2023 р.», стор. 2.

²⁴ Те саме

²⁵ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Річний звіт за 2023 р.»

²⁶ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Довідкова публікація: Закон про міжнародну релігійну свободу (IRFA)». Березень 2021 р. Доступно за посиланням: <https://www.KMPC.gov/sites/default/files/2021-03/2021%20Legislation%20Factsheet%20-%20IRFA.pdf>

²⁷ Закон про міжнародну релігійну свободу Френка Р. Вольфа (Public Law 114–281) § 6445

²⁸ Закон про міжнародну релігійну свободу Френка Р. Вольфа (Public Law 114–281) § 6473 (а): «Державний секретар, у взаємодії зі Спеціальним представником та після консультацій з відповідними урядовими й неурядовими експертами, складає і веде список іноземних осіб, яким консульська установа відмовила у видачі візи на підставі особливо тяжких порушень релігійної свободи відповідно до статті 1182 (а) (2) (G) розділу 8, або до яких застосовано фінансові санкції чи інші заходи за особливо тяжкі порушення свободи віросповідання».

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

До включених до санкційного списку може бути застосований Закон Магнітського щодо відповідальності за порушення прав людини й накладені додаткові санкції, передбачені Указом Президента № 13818. Ці документи дозволяють Президенту «відмовляти у видачі американських віз і блокувати активи іноземців, причетних до корупції або порушень прав людини, включно із порушенням релігійної свободи».²⁹

До включених до санкційного списку може бути застосований Розділ 7031(c) Закону про асигнування Державного департаменту, який вимагає від Державного секретаря «заборонити в'їзд до США іноземним посадовцям та їхнім найближчим родичам, якщо є достовірні докази того, що такі особи були причетні до «грубого порушення прав людини»».³⁰

III. Порушення міжнародної релігійної свободи в Україні

Українська влада порушила свободу віросповідання в Україні шляхом систематичних нападів на УПЦ. Такі кричущі й безперервні напади на УПЦ є грубим порушенням свободи віросповідання й недотриманням зобов'язань України, що випливають з Європейської конвенції з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські й політичні права. Ця кампанія проти УПЦ відповідає вимогам для визначення України як країни, що викликає особливе занепокоєння, або як мінімум — для внесення її до Спеціального контрольного списку.

А. Українська влада активно дискримінує Українську Православну Церкву й використовує свої повноваження для просування Православної Церкви України, обраної нею конфесії православ'я.

На найвищому рівні українського уряду ведеться систематична кампанія дискримінації УПЦ, і влада намагається підтримувати обрану нею конфесію православ'я - Православну церкву України (ПЦУ). Хоча нинішні намагання заборонити УПЦ на законодавчому рівні є, мабуть, найбільш кричущим актом дискримінації, вони є частиною набагато ширшого обсягу зусиль уряду, спрямованих на використання своїх повноважень для просування інтересів однієї релігійної групи за рахунок іншої.

Для розуміння цієї кампанії дискримінації УПЦ необхідне знання історичного контексту. Православне християнство в Україні має довгу й суперечливу історію, яка сягає часів Київської Русі 10-го століття. З історичних причин Київська православна митрополія залишалася канонічно підпорядкованою Московському патріархату з 1686 року аж до революції 1917 року. Після розпаду Радянського Союзу Українська Православна Церква лишалася канонічно підпорядкованою Російській Православній Церкві (РПЦ) і залишалася домінуючою силою в українському православ'ї, навіть після того, як у новоствореній незалежній Україні з'явилися інші православні церковні організації. Після подій Майдану у 2014 році та в світлі незаконного вторгнення Росії в лютому 2022 року основні релігійні розбіжності в православному християнстві в Україні набули політичного контексту. У пошуку прихильності націоналістично налаштованих громадян українські політики визначили УПЦ як зручну політичну мішень і використовують такі напади для зміцнення політичної підтримки.

²⁹ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Довідкова публікація: Закон про міжнародну релігійну свободу (IRFA)», березень 2021 р., с. 6 Доступно за посиланням: <https://www.KMPC.gov/sites/default/files/2021-03/2021%20Legislation%20Factsheet%20-%20IRFA.pdf>

³⁰ Те саме

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

Починаючи з 2018 року, хід релігійних дискусій в Україні різко змінився, коли український уряд втрутився в них, лобіюючи Вселенський Константинопольський Патріархат з метою надання автокефалії ПЦУ. Петро Порошенко, тодішній президент України, перетворив релігійні питання на зброю та активно використовував їх як інструмент для «формування автокефальної церкви в Україні як важливої складової своєї виборчої кампанії».³¹ У квітні 2018 року Порошенко офіційно запросив автокефалію для нової церкви у Вселенського Патріархату Константинополя, а в січні 2019 року автокефалію було надано Варфоломієм I. ПЦУ швидко стала обраною церквою уряду, а згодом отримала значну підтримку держави за рахунок інших релігійних груп. Однак, у держави, яка прагнула ліквідувати УПЦ на користь ПЦУ, виникли труднощі: ПЦУ не вистачало прихильників, кліру, храмів і парафій.

Протягом усього процесу набуття автокефалії українська влада непохитно підтримувала ПЦУ, водночас активно дискримінуючи УПЦ. Для уряду Порошенка надання автокефалії, схоже, було продиктоване дискримінаційними й націоналістичними цілями. Гаслом передвиборчої кампанії Порошенка було «Армія, мова, віра», а підтримка нової ПЦУ була її ключовим елементом. Порошенко назвав свою підтримку ПЦУ частиною «антиімперіалістичної боротьби проти Росії».³²

Після того, як Зеленський став президентом у травні 2019 року, кампанія на підтримку ПЦУ призупинилася, але нині відновилася в повну силу як частина ширших політичних дій під виглядом розриву зв'язків з Росією, але насправді спрямованих на консолідацію політичної підтримки всередині України. Зауважимо, що в перші дні президентства Зеленського попередній очільник Департаменту культури й етнополітики (урядовий орган в Україні, який веде моніторинг і врегулювання релігійних відносин) провів ретельне дослідження, яке продемонструвало, що в між поглядами прихильників ПЦУ та УПЦ щодо їхньої підтримки України, а не Росії, немає суттєвої різниці. Однак зараз, через політичний тиск і помилкову впевненість у можливості насильницького об'єднання двох кардинально різних Церков, релігія при владі Зеленського знову стала зброєю проти УПЦ. Цей крок був підкріплено повільною, але свідомою спробою Служби безпеки України, адміністрації Президента і місцевих органів влади делегітимізувати, стигматизувати й змусити УПЦ втратити свій голос, позбавити її права на церковне майно та обмежити її діяльність на користь ПЦУ.

Як демонструє оприлюднена у січні 2024 року Біла книга, що додається (Додаток I), з 2018 року український уряд здійснив надзвичайні кроки по втручання в релігійні справи УПЦ, що є невинуватим актом дискримінації. Він доклав неймовірних зусиль, аби підтримати ПЦУ на протигагу УПЦ. Віктор Єленський, нинішній голова згаданого вище Департаменту у справах релігій («Державна служба України з етнополітики і свободи совісті», або «ДЕСС»), був давнім критиком УПЦ і ключовим прихильником політики автокефалії, яка створила ПЦУ. Як депутат Верховної Ради Єленський став автором низки законопроектів, спрямованих проти

³¹ Observatoire international du religieux. «Міжправославна криза в Україні: останні події та думки» (Inter-Orthodox crisis in Ukraine: Recent Developments and Reflections). Травень 2023 р.

³² MDPI. «“Русский мир“ і українська автокефалія: релігійні наративи в антиколоніальному націоналізмі України» (Russian World and Ukrainian Autocephaly: Religious Narratives in Anti-Colonialist Nationalism of Ukraine). Дослідження сучасних релігійних змін з точки зору наративного богослов'я, 4 грудня 2022 р.; та Укрінформ. «Закон про заборону пов'язаних з Росією церков покликаний очистити релігійну сферу України від прихильників російської ідеології: ». Доступно за посиланням: <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3836093-law-banning-russiaaffiliated-churches-set-to-cleanse-ukraines-religious-realm-of-russian-ideology-adherents-mp.html>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

УПЦ. На своїй нинішній посаді він очолив напади на УПЦ координуючи зусилля всього українського уряду, що спрямовані на підрив і викорінення цієї Церкви через законодавство, спрямоване на повну заборону УПЦ, а також шляхом фізичних нападів на віруючих Церкви, її священнослужителів і майно.

В. Вище керівництво української влади бере участь в актах релігійної ворожнечі, які підбурюють до насильства проти УПЦ, її духовенства й парафіян

Високопоставлені члени уряду й лідери українського парламенту (Верховної Ради) відкрито виступають за релігійну ворожнечу спрямовану проти УПЦ. Їх заяви, по суті, призвели до актів насильства проти Церкви, її духовенства, парафіян і власності. Такі постійні заяви українських урядовців є кричущими. Вони створюють важливий контекст для нинішніх законодавчих зусиль, спрямованих проти УПЦ, і підживлюють релігійний націоналізм, який наразі підриває права українського народу.

Депутати Верховної Ради прагнули заклеїти УПЦ та її священників як колаборантів режиму Путіна, цілком ігноруючи складні історичні й канонічні відносини між УПЦ та РПЦ. Такі заяви доводять, що уряд не докладає зусиль для запобігання релігійній нетерпимості, а фактично сприяє подібній нетерпимості. Наприклад, в інтерв'ю, опублікованому Укрінформом 5 березня 2024 року, голова Комітету Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики Микита Потураєв намагався захистити законопроект № 8371 на основі того, що «реалізація закону сприятиме очищенню релігійно сфери України від прихильників російської ідеології».³³ Висловлення Потураєва вказують на нетерпимість за релігійною ознакою, що викликає глибоке занепокоєння. Припущення про те, що в УПЦ працюють зрадники України, зашкодило багатьом тисячам лояльних українських священників. Таким чином, це підживлює наратив про те, що УПЦ є загрозою для України, яку потрібно систематично викорінювати.

Заява Потураєва — лише один з кількох прикладів виразів ворожого ставлення з боку депутатів Верховної Ради. В іншому випадку Інна Совсун, одна з ключових ініціаторок законопроекту № 8371, у листопаді 2022 року заявила, що УПЦ потрібно було заборонити, щойно почалося повномасштабне вторгнення Росії. Вона також зазначила, що «те, що представники Російської Православної Церкви — агенти Кремля, ні в кого не викликає сумніву». Ці заяви, не підкріплені жодними фактичними доказами, були спрямовані на те, щоб представити всіх священників УПЦ як «агентів» Росії та зробити їх об'єктами репресій.³⁴ У сучасному світі, особливо в Україні, називати окрему особу або організацію прихильником Росії або колаборантом означає накладення чорної мітки з крайніми, а іноді й жорстокими наслідками.

Поза межами Ради багато вищих українських урядовців висловлювали до УПЦ ненависть на релігійному ґрунті. 30 березня 2023 року під час телеінтерв'ю на українському «24 каналі»

³³ Укрінформ. «Закон про заборону пов'язаних з Росією церков покликаний очистити релігійну сферу України від прихильників російської ідеології: ». Доступно за посиланням: <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3836093-law-banning-russiaaffiliated-churches-set-to-cleanse-ukraines-religious-realm-of-russian-ideology-adherents-mp.html>

³⁴ Голос Змін. «Крім кримінальних проваджень, ми маємо йти до повної заборони УПЦ : Інна Совсун». Доступно за посиланням: https://goloszmin.org/news/okrim-kriminalnih-provazhen-mayemo-jti-dopovnoyi-zaboroni-upc-mp-inna-sovsun?fbclid=IwAR1_E74fjCzGYhHpOiHaHLCats6cfGg6VV8_eCXF4G52TXX7cL7qJ01uFqg

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

Михайло Подоляк, старший радник Голови Офісу Президента, назвав УПЦ «гнійником», який необхідно видалити.³⁵ 8 квітня 2023 року тодішній державний секретар Ради національної безпеки і оборони України Олексій Данілов дав телевізійне інтерв'ю Радіо Свобода, у якому привітав знесення храму УПЦ у Львові й захоплення церков у Хмельницькому. Данілов заявив:

«Крім Верховної Ради є місцева влада. Я вітаю рішення, те, що відбулося у Хмельницькому, те, що сьогодні відбувається у місті Лева, в інших містах. Що стосується Московії, їй нема що тут робити, вони мають відправлятися до себе. Не має бути жодних зв'язків із Москвою», (...) Ці люди представляють Московську єпархію, представляють (...) попа Гундяєва, який каже, що треба вбивати громадян нашої країни, а ви туди ходите і починаєте їм там молитися, ще й гроші давати. Це ж речі, які взагалі у мене в голові не вкладаються!».³⁶

6 квітня 2023 року в телевізійному інтерв'ю на українському «24 каналі» Данілов висловився про священників УПЦ. Данілов припустив, що священники УПЦ є російськими агентами, а саме: «Якщо хтось хоче спілкуватися з Богом, будь ласка, спілкуйтеся, але якщо Бога представляє ФСБ Росії, то це вже про інші речі»³⁷. Під час розмови з кореспондентом про митрополита Києво-Печерської лаври Павла Данілов пояснив, що процес вигнання представників УПЦ з України вже почався:

«Можу сказати, що це обмінний фонд. Ми всі, громадяни, знаємо, що представників УПЦ вони з радістю обмінюють на наших військовополонених. І такі випадки вже були неодноразово, хоча вони не були публічними. Якщо процедура буде організована належним чином, ми з радістю обмінємо їх на наших військовополонених, і не тільки цього пана, якого ви назвали [митрополита Павла], а й інших їх представників, щоб вони забрали їх додому, — в обмін на наших військовополонених».³⁸

В іншому випадку Василь Малюк, голова Служби безпеки України (СБУ), повторив цей опис вірян УПЦ як нібито речей на обмін, описавши священнослужителів УПЦ як російських «агентів у рясах», яких можна обміняти.³⁹ Метафори, які використовує влада проти УПЦ, носять дискримінаційний характер і спрямовані на розпалювання ненависті й насильства. Якщо сприймати це буквально, то запропонований обмін власних громадян на військовополонених лише на підставі їхніх релігійних переконань є немислимим і є порушенням Женевських конвенцій про закони і звичаї війни.

Ці та схожі заяви широкого кола обраних і призначених урядовців є по суті висловами ненависті на релігійному ґрунті. Вони є яскравими прикладами систематичного, кричущого підбурювання до насильства й дискримінації, яке сьогодні поширене в Україні.

³⁵ Youtube. «ПОДОЛЯК. Паша віддасть Мерседес на ЗСУ? Важливе про контрнаступ!! «24 канал», 30 березня 2023 р., на хвилині 8:33. Доступно за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=a-j7sMPSO-0>.

³⁶ Youtube. «Данілов наживо: боротьба з УПЦ, нові винищувачі, контрнаступ ЗСУ, Китай | Свобода Live». Доступно за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=FBTTUqOjqOs&t=1597s>

³⁷ «24 канал». «Путін постійно сидить на карантині, є підтвердження: розмова з Даніловим». Доступно за посиланням: https://24tv.ua/ru/u-putina-edet-krysha-danilov-rasskazal-chego-bolshe-vsego-boitsja-diktator-24-kanal_n2289298

³⁸ Те саме

³⁹ Interfax.com. «Голова СБУ Василь Малюк: Ми знешкоджуємо мережі зрадників, які Росія готувала 30 років». Доступно за посиланням: <https://interfax.com.ua/news/interview/905447.html>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

С. Українська влада і, зокрема, керівництво Верховної Ради, зараз прагнуть повністю заборонити УПЦ

Законопроект № 8371, який наразі очікує на друге читання у Верховній Раді, покликаний прискорити процес знищення УПЦ, про який йшлося вище. Після прийняття закону (що очікується найближчими днями) він визначить УПЦ як релігійну організацію, пов'язану з Росією, позбавить її юридичного статусу як визнаної релігії в країні, прокладе шлях до тотального позбавлення й відбирання майна, і, нарешті, переведе її релігійну діяльність за межі закону. Якщо коротко, то закон зведе нанівець саме існування церкви, що є найбільш кричущим актом релігійної дискримінації в сучасній європейській історії.

Законопроект № 8371 навмисно спрямований на виокремлення й напади на УПЦ. Однак він є нечітким у формулюваннях і широким в охопленні впливу, що дає уряду значну свободу дій для заборони УПЦ. Законодавчий акт вперше ставить Українську Православну Церкву за межі закону на підставі того, що її штаб-квартира нібито розміщується в країні, яка перебуває в стані війни з Україною (стаття 3.1). Далі він забороняє українські релігійні організації, «які будь-яким чином приналежні до забороненої релігійної організації», прямо чи опосередковано (стаття 3.2). Законом передбачено майже безмежний набір потенційних підстав для визначення «приналежності»; таким чином, самих лише історичних і канонічних зв'язків між УПЦ і РПЦ достатньо для заборони УПЦ. Наприклад, згадки про заборонені релігійні організації в статутних документах церкви, згадки про українську церкву в статутних документах забороненої релігійної організації, будь-який видимий контроль, схвалення або благословення між забороненою релігійною організацією та українською церквою становитимуть форми «приналежності» (стаття 5). У глибоко несправедливому формулюванні «приналежності» багато з цих підстав для потенційних висновків про пов'язаність УПЦ і РПЦ перебувають поза контролем УПЦ та стосуються лише статутів або дій РПЦ.

УПЦ є самоврядною з 1990 року, що також було офіційно визнано і РПЦ. У травні 2022 року вона припинила своє канонічне підпорядкування РПЦ, серед іншого, вивівши своїх членів з усіх органів РПЦ. Попри самоврядний статус УПЦ і розірвання адміністративних зв'язків після незаконного вторгнення Росії в Україну, незмінні історичні й канонічні зв'язки між УПЦ та РПЦ підпадають під законодавче визначення «приналежності» (розділ II, стаття 5). Більше того, розробка законопроекту гарантує, що кожна з тисяч окремих парафій УПЦ в країні вважатиметься «приналежною» РПЦ і такою, що порушує статутні вимоги, встановлені законодавством. У результаті, після ухвалення закону, УПЦ в цілому та її окремі парафії буде закрито на «законних» підставах.

Таке спрямування законопроекту на УПЦ через нібито «підпорядкування в канонічних і/або організаційних питаннях» РПЦ є необґрунтованим навіть з причин національної безпеки. До незаконного вторгнення Росії в Україну у 2022 році УПЦ була самоврядною церквою, але канонічно пов'язаною з РПЦ. УПЦ перебувала у становищі духовного й канонічного зв'язку з РПЦ у той час як деякі діячі РПЦ підтримали дії Росії в Україні. Після вторгнення Росії в Україну у 2022 році УПЦ засудила російську агресію й розірвала останні організаційні зв'язки з РПЦ. Від початку вторгнення Росії УПЦ вжила заходів, аби заявити про свою незгоду з позицією російської влади щодо дій в Україні. У день вторгнення предстоятель УПЦ митрополит Онуфрій заявив, що Церква виступає проти війни, і закликав Путіна змінити свій курс.⁴⁰

⁴⁰ Front News. «Митрополит УПЦ Онуфрій підтримав ЗСУ і закликав Росію припинити війну» (Metropolitan Onufry of the UOC MP supported the AFU and urged Russia to stop the war). Доступно за посиланням: <https://www.frontnews.eu/en/news/details/20111>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

УПЦ збрала більше коштів і гуманітарної допомоги на підтримку оборони України, ніж будь-яка інша українська релігійна організація. УПЦ також надавала активну підтримку українським біженцям за кордоном, створивши парафії у 32 містах Європи. Ці нові парафії УПЦ за кордоном підтверджують незалежність УПЦ від РПЦ. Якщо в минулому РПЦ обслуговувала вірян УПЦ за межами України, то після травня 2022 року УПЦ створила власні парафії за кордоном в рамках повного відокремлення від РПЦ.

Згодом, у травні 2022 року, УПЦ провела безпрецедентне зібрання, на якому було внесено зміни до її Статуту на підтвердження її самоврядного статусу й наголошення на тому, що центром управління УПЦ є Київ.⁴¹ Змінами до Статуту УПЦ було вилучено всі згадки про РПЦ, окрім посилання на документ від жовтня 1990 року, яким утворювалась УПЦ. У новому Статуті вилучено згадки про предстоятеля УПЦ у Синоді РПЦ і про необхідність благословення предстоятеля УПЦ російським патріархом після обрання в Україні.

Незважаючи на розірвання зв'язків УПЦ з Москвою і помітний перехід до самоврядності, уряд України навмисно прописав законопроект № 8371 таким чином, що згідно із законом робить неминучим виявлення «приналежності» до забороненої нині РПЦ. Як зазначалося вище, джерелом такої приналежності можуть бути історичні відносини й зв'язки, і ці характеристики є незмінними. Так само посилань на УПЦ в статуті й документах РПЦ достатньо для встановлення «приналежності», проте вони залишаються цілком непідконтрольними УПЦ. Базуючись на цих законодавчих визначеннях «приналежності», у разі приведення в дію закон призведе до судового процесу, який неминуче потягне за собою вигнання УПЦ, що є актом безпрецедентної релігійної дискримінації.

Внаслідок ухвалення цього закону буде припинено дію юридичного статусу УПЦ як релігії, визнаної державою, що призведе до позбавлення її права мати окремі парафії у формі юридичних осіб. До того ж, закон передбачає «ліквідацію» її діяльності й парафій (стаття 16), а також конфіскацію всього її майна (стаття 18). «Публічні релігійні заходи» УПЦ, зокрема «богослужіння, обряди, ходи, церемонії тощо», будуть заборонені (стаття 18).

Завдяки законопроекту № 8371 застосовуватимуться також законодавчі інструменти й повноваження судових органів, аби позбавити членів УПЦ можливості сповідувати свою релігію. На підставі констатації навіть лише канонічної приналежності між УПЦ та РПЦ, згідно із законопроектом визнається незаконною «діяльність релігійних організацій (об'єднань), які будь-яким чином пов'язані із забороненою релігійною організацією» (стаття 5). Законодавством передбачено, що «забороняється будь-яка діяльність юридичних осіб, власником, учасником або акціонером яких є заборонена іноземна релігійна організація». З огляду на минулі заяви уряду України про те, що він вважає РПЦ «учасником справ» УПЦ, і враховуючи заборону РПЦ, цілком імовірно, що будь-яка діяльність, в тому числі звичайне відправлення релігійних обрядів, буде незаконною у разі ухвалення законопроекту № 8371. Відповідно, навіть якщо парафіяни УПЦ проводитимуть богослужіння в статусі підпільної організації, такі збори вважатимуться несанкціонованими, такими, що пропагують державу-агресора, і не матимуть захисту, що надається релігійним зборам. У результаті парафіянам можуть бути пред'явлені кримінальні звинувачення. У деяких областях України, де місцева влада вже наважилась оголосити УПЦ організацією за межами закону, такі випадки вже відбулися.

⁴¹ Reuters. «УПЦ розриває свої зв'язки з Росією» (Moscow-led Ukrainian Orthodox Church breaks ties with Russia). Доступно за посиланням: <https://www.reuters.com/world/europe/moscow-led-ukrainian-orthodox-church-breaks-ties-with-russia-2022-05-28/>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

Крім того, стаття 5 законопроекту накладає суворі обмеження на погляди, які може висловлювати церква. Зокрема, закон забороняє «пропаганду ідеології «русского мира», зокрема поширення такої пропаганди». Посилання в законопроекті на «ідеологію “русского мира”» розпливчасте й мало конкретизоване, що призводитиме до маніпуляцій на релігійну тему. Наприклад, чи можна вважати обговорення історичних або канонічних аспектів православ'я пропагандою «ідеології “русского мира”»? Виходячи з результатів минулих «експертних оцінок» ДЕСС і призначених нею «експертів», а також Служби безпеки України, навіть за подібні думки або обговорення, які не несуть жодної шкоди, громадяни переслідуватимуться за Кримінальним кодексом України.

Важливо зазначити, що УПЦ прямо засудила незаконне вторгнення Росії в Україну, неодноразово підтверджувала свою підтримку самозахисту та оборони України й жодним чином не підтримує так звану «ідеологію “русского мира”». Насправді УПЦ виступила із чіткою заявою проти цієї російської ідеології.⁴² Проте в нинішньому політичному контексті в Україні чітка заборона недостатньо визначеного поняття «ідеології “русского мира”» накладає жорстке обмеження на релігійну діяльність та міжконфесійний діалог. Без чіткого розуміння того, який діалог і погляди заборонені, і в тому контексті, коли навіть канонічні або історичні релігійні традиції можуть тлумачитися як такі, що служать на підтримку «ідеології “русского мира”», це обмеження свободи слова й релігійної практики ніяк не узгоджується з правом на свободу віросповідання.

Крім того, стаття 4 законопроекту № 8371 забороняє контакти або взаємодію з деякими іншими релігійними організаціями. Зокрема, стаття 4 забороняє українським релігійним організаціям мати «відносини і (або) контакти з іноземними релігійними організаціями [і] будь-якими юридичними особами приватного права, розташованими в державі, яка законом визнана такою, що вчинила військову агресію проти України». Ця заборона піддає будь-який міжконфесійний діалог з релігійними організаціями, розташованими в Росії, під контроль і цензуру з боку Кабінету Міністрів України, тим самим перешкоджаючи проведенню відкритих релігійних дебатів і діалогів між будь-якими конфесіями, маючи на увазі не лише УПЦ, а й інші релігійні організації. На жаль, саме такий релігійний діалог є найбільш необхідним під час конфлікту і виявився неocenним для політичного врегулювання й соціального примирення у минулому в конфліктах у всьому світі.

Визнання незаконним і неможливим для духовенства і парафіян сповідувати свою віру у власній церкві є найбільш кричущим, систематичним і тривалим проявом агресії проти релігії. Там, де сповідання релігії у власній церкві заборонено законом, а фізичні напади на священнослужителів стали звичним явищем, члени релігійної громади УПЦ не мають можливості «сповідувати свою релігію», що гарантовано міжнародним правом у сфері прав людини.

⁴² Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. «Заклики до знищення України та виправдання військової агресії неспівставні з євангельським вченням» (заява Відділу зовнішніх церковних зв'язків УПЦ). Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2024/03/28/calls-for-the-destruction-of-ukraine-and-the-justification-of-a-military-aggression-are-inconsistent-with-the-gospel-teaching-statement-from-the-uoc-department-for-external-church-relations/?lang=en#2024-04-18>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

D. Український уряд продовжує нечуване захоплення майна УПЦ, зокрема священних об'єктів проведення богослужінь

По всій території України майно УПЦ, зокрема священні релігійні об'єкти, перебувають під загрозою захоплення з боку влади і розкрадання прихильниками ПЦУ за підтримки й потурання уряду України. Українська влада не вжила жодних заходів і не запровадила жодної політики для захисту місць богослужінь і релігійних об'єктів УПЦ від втручання, нападів та захоплення іншими суб'єктами. Поліція і Служба безпеки якщо самі не вчиняють нападів на УПЦ, то просто стоять осторонь і дозволяють проводити вторгнення й осквернення релігійних об'єктів.

Так, 28 березня 2023 року група чоловіків увірвалася до Соборного храму УПЦ в Івано-Франківську, щоб насильницьким шляхом вивести священників і парафіян УПЦ із храму. Нападники застосували сльозогінний газ, і при цьому їх супроводжували священники й віряни інших конфесій.⁴³ Навіть члени ПЦУ публічно засудили ці дії. 28 березня 2023 року вночі було спалено храм Покрови Пресвятої Богородиці УПЦ в селі Кордишеві Шумського району Тернопільської області. За словами настоятеля храму протоієрея Георгія Цезарука, підпалювачі кидали коктейлі Молотова, а потім ще залили вогонь бензином.⁴⁴

8 лютого 2024 року чисельна група чоловіків у військовій формі намагалася захопити церкву Петра і Павла УПЦ в селі Ленківці Чернівецької області.⁴⁵ Чоловіки забарикадували церкву, перешкоджаючи селянам увійти до будівлі і взяти участь у богослужінні. Тих, хто намагався проникнути всередину, озброєні чоловіки відганяли силою. На кадрах видно, що це призвело до спалаху насильства, під час якого кілька мирян були побиті чоловіками, які намагалися захопити церкву.⁴⁶ Українська влада або була відповідальною за цей напад, або, принаймні, знала про нього й не змогла його зупинити.

Багато з цих нападів і захоплень майна УПЦ було здійснено прихильниками ПЦУ, часто з мовчазної згоди влади. За останній рік у Хмельницькій області відбулося кілька примусових привласнень церковного майна УПЦ з боку прибічників ПЦУ. 5 квітня 2023 року

⁴³ Архів «Форум 18». «В Івано-Франківську натовп людей зібрався, щоб вигнати вірян УПЦ із собору» (In Ivano-Frankivsk, a crowd came to drive out UOC believers from the cathedral). Доступно за посиланням: https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2823; і СІДЖ. «В Івано-Франківську натовп людей зібрався, щоб вигнати вірян УПЦ із собору» (In Ivano-Frankivsk, a crowd came to drive out UOC believers from the cathedral). Доступно за посиланням: <https://spzh.media/ru/news/72707-v-ivano-frankovske-tolpa-prishla-izhonjat-verujushchikh-iz-sobora-upts>

⁴⁴ Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. «На Тернопільщині підпалили храм УПЦ (фото, оновлено)». Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2023/03/28/na-ternopilshhini-pidpalili-xram-upc-foto/#2024-04-19>; та в джерелах Тернопільської єпархії. «Згорів антиминос і всі святині у вітварі: у с. Кордишів підпалили господарське приміщення, яке було пристосоване як храм громади УПЦ». Доступно за посиланням: <https://ternopil.church.ua/2023/03/28/zgoriv-antimins-i-vsi-svyatini-u-vivtari-u-s-kordishiv-pidpalili-xram-gromadi-upc/?fbclid=IwAR3SLtq-xdFeNkRHt9XVod4rd7B1snxaf7hOoXrXbg3ECNyINdFECsrwK Bs#2024-04-19>

⁴⁵ СПЖ. «У Ленківцях на Буковині люди у військовій формі і поліція захопили храм УПЦ». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/78758-u-lenkivtsjakh-na-bukovini-ljudi-u-vijskovij-formi-i-politsija-zakhopili-khram-upts>

⁴⁶ СПЖ. «У мережі опублікували відео жорстокого побиття вірян УПЦ у Ленківцях». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/78800-u-merezhi-opublikovali-video-zhorstokoho-pobittja-virjan-upts-u-lenkivtsjakh>; і у джерелах Чернівецько-Буковинської єпархії УПЦ. Facebook. Доступно за посиланням: <https://www.facebook.com/orthobuk/videos/320267104333415/>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

парафіяльну церкву Різдва Пресвятої Богородиці у Хмельницькому було захоплено ПЦУ після голосування місцевих мешканців всупереч волі парафіян храму.⁴⁷

Це сталося буквально через кілька днів після того, як ключі від Свято-Покровського собору в Хмельницькому було передано ПЦУ за нез'ясованих обставин.⁴⁸ Тим часом, 27 січня 2024 року Покровський храм у селі Печеське (Хмельницька область) був силоміць захоплений активістами ПЦУ, знову ж таки всупереч волі парафіян.⁴⁹ Це лише декілька прикладів захоплення майна УПЦ в регіоні; подібні випадки трапилися в єпархіях по всій Україні, а українська влада ніяк не відреагувала.

Українська влада також несе пряму відповідальність за втручання й захоплення майна УПЦ. Влада використала правоохоронні органи, зокрема СБУ, щоб мати змогу частіше отримувати доступ у такі місця. Найяскравішим прикладом цього стали події в Києво-Печерській Лаврі, монастирі, який віряни вважають одним з найважливіших храмів православного християнства. Міністерство культури України розірвало договір оренди УПЦ з державною Києво-Печерською Лаврою,⁵⁰ пославшись на проведення несанкціонованих будівельних робіт на території історичних пам'яток, що перебувають під охороною держави.⁵¹ У серпні 2023 року Київська духовна академія УПЦ була змушена звільнити свої приміщення в монастирі й переїхати на нове місце. Це завдало руйнівної шкоди освітній діяльності закладу. Наприкінці 2023 року українська влада намагалася забрати комплекс на підставі порушення з боку УПЦ умов договору оренди, втім УПЦ це рішуче заперечує.

Тим часом влада обмежила доступ до будівель монастиря й значної частини його території. Це не лише серйозно порушило устрій життя громади, але й завадило вірянам вільно здійснювати богослужіння у монастирі. Після винесення рішення суду було здійснено неодноразові спроби вигнати ченців, які проживають у громаді. Їм повідомили, що якщо вони хочуть залишитися, то мають погодитися приєднатися до ПЦУ, що по суті означало б здійснення спроби насильницького релігійного навернення. Одного із ченців, який прийняв таке релігійне навернення, згодом було допущено до Лаври.

⁴⁷ СПЖ. «У Хмельницькому храм УПЦ Різдва Богородиці перевели у ПЦУ». Доступно за посиланням:

<https://spzh.live/ua/news/73021-u-khmelnitskomu-khram-upts-rizdva-bohoroditsi-pereveli-u-ptsu>; і у джерелах Синодального інформаційно-просвітницького відділу УПЦ 47. «Народний депутат Артем Дмитрук звернувся до міністра внутрішніх справ щодо системного захоплення храмів УПЦ у Хмельницькому». Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2023/04/15/narodnij-deputat-artem-dmitruk-zvernivsya-do-ministra-vnutrishnix-sprav-shhodo-sistemnogo-zaxoplennya-xramiv-upc-u-m-xmelnickij/#2024-04-19>

⁴⁸ СПЖ. «У Хмельницькому рейдери ПЦУ захопили собор УПЦ». Доступно за посиланням:

<https://spzh.live/ua/news/72939-u-khmelnitskomu-rejderi-ptsu-zakhopili-sobor-upts>; і СПЖ. «У Хмельницькому рейдери влаштували голосування щодо переведення собору в ПЦУ». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/72937-u-khmelnitskomu-rejderi-vlashtovali-holosuvannja-shhodo-perevedennja-soboru-v-ptsu>

⁴⁹ Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. «Під час захоплення храму Української православної церкви на Хмельниччині місцевий благочинний ПЦУ відзначився використанням лайки і кримінального жаргону (відео)». Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2024/01/28/pid-chas-zaxoplennya-xramu-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-na-xmelnichchini-miscevij-blagochinnij-pcu-vidznachivsya-vikoristannyam-lajki-ta-kriminalnogo-zhargonu-video/#2024-04-19>

⁵⁰ Генеральний Синод Англiканської церкви. «Війна в Україні і виклик міжнародному порядку» (The War in Ukraine and the Challenge to International Order). Англiканська церква, 7 лютого 2024 року.

⁵¹ Те саме джерело.

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

Хоча Києво-Печерська Лавра, напевно, є найважливішим символом захоплення майна УПЦ, вона є далеко не єдиним прикладом цього процесу. На сьогодні за сприяння уряду України з власності УПЦ вилучено й передано у розпорядження ПЦУ близько 1500 храмів. Під подібні захоплення власності за підтримки уряду потрапила і Почаївська Успенська Лавра на Західній Україні.⁵² Генеральний Синод Англійської церкви оприлюднив заяву, в якій зазначається, що кілька міських рад по всій Україні розірвали договори оренди майна з УПЦ.

Прийняття законопроекту № 8371 створить законні підстави для арешту й експропріації всього майна УПЦ. Знову ж таки на підставі необґрунтованої «приналежності» УПЦ до РПЦ закон визнає «недійсними» «всі правочини щодо користування майном (найм, оренда, лізинг тощо)» (стаття 17). Цей пункт скасовує будь-які договори оренди, укладені з Церквою, і перешкоджає наданню державних послуг щодо майна Церкви. Ще більше турбує той факт, що закон дозволяє повну конфіскацію майна УПЦ в прискореному порядку без дотримання належної правової процедури. Зокрема, власність релігійної організації (наприклад, об'єкту активного богослужіння) має бути конфісковано державою й передано «іншим релігійним організаціям», — імовірно, ПЦУ (стаття 20). Це не що інше, як дискримінаційне застосування закону для переведення активів і святих місць УПЦ у власність ПЦУ. Результатом законопроекту, що розглядається, стане повне захоплення майна УПЦ й місць проведення богослужінь українською владою та передача релігійних об'єктів обраній нею конфесії православ'я.

Незважаючи на свої зобов'язання за Міжнародним пактом про громадянські й політичні права поважати і захищати місця відправлення релігійних обрядів, український уряд провадить протилежну діяльність. Визнаючи, що володіння фізичними церковними об'єктами прирівнюється до політичного контролю, український уряд розробив правову основу для привласнення майна УПЦ у незаконний і дискримінаційний спосіб.

Е. Уряд України допустив і був задіяний у релігійному насильстві, спрямованому проти духовенства й парафіян УПЦ.

Уряд України також застосував свої повноваження держави і судової влади, зокрема використання цивільних і кримінальних процесів, аби дискримінувати і зробити мішенню переслідувань УПЦ і її священнослужителів. Санкції застосовано й до вищого предстоятеля УПЦ, зокрема до настоятеля Києво-Печерської Лаври митрополита Павла Лебідя. Служба безпеки України (СБУ) провела масові обшуки в приміщеннях УПЦ. Вона порушила безпідставні кримінальні справи проти священнослужителів УПЦ за нібито їхні колабораціонізм або державну зраду, що буцімто ґрунтувалися виключно на їхніх релігійних переконаннях. Деяких з цих священнослужителів навіть було допитано на поліграфі.⁵³

Одна з найвідоміших справ стосується митрополита Черкаського і Канівського Феодосія, квартиру якого неодноразово обшукували силовики і який перебував під домашнім арештом

⁵² Те саме джерело.

⁵³ Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. «Звіт щодо ситуації стосовно прав людини в Україні, 1 серпня 2022 р. – 31 січня 2023 р.» (The War in Ukraine and the Challenge to International Order). 24 березня 2023 року.

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

за нібито вказівки публікувати «екстремістський контент».⁵⁴ Деякі звинувачення проти митрополита Феодосія стосуються академічних і публічних виступів за період останніх десяти років. Промови митрополита Феодосія не носили підбурювального характеру, а лише фактично описували еклезіологічну позицію УПЦ та розкол в українському православ'ї.⁵⁵ СБУ висунула нові звинувачення митрополиту Феодосію після того, як під домашнім арештом він записав і виклав відео на YouTube. У цих відео детально описано атаки на УПЦ та ширшу загрозу свободі віросповідання в Україні. СБУ стверджувала, що критика митрополитом Феодосієм радикалів СБУ на майно УПЦ є злочинною дією і довела, що митрополит «діяв на користь країни-агресора».⁵⁶ Після арешту митрополита Феодосія, у серпні 2023 року міський голова Черкас Анатолій Бондаренко у відео, опублікованому у Facebook, заявив, що «вичистить місто Черкаси від московського бруду». Бондаренко додав: «Готуйтеся, у Черкасах не буде московських попів. (...) у Черкасах будуть молитися українською мовою».⁵⁷ Слід зазначити, що це знову ж таки поширене неправильне відображення УПЦ, віряни якої моляться не російською, а церковнослов'янською чи українською мовами. Подібні заяви знову є невинуватими спробами українських чиновників запламувати репутацію духовенства УПЦ.

Після свого арешту митрополит Феодосій продовжив висловлюватися про загрози свободі віросповідання в Україні. 8 жовтня 2023 року він виступив по відеозв'язку на засіданні Ради ООН з прав людини.⁵⁸ Після цього стосовно митрополита Феодосія проводилися подальші розслідування з боку СБУ й була навіть загроза його затримання у СІЗО.⁵⁹ Під

⁵⁴ СПЖ. «Черкаський архієрей у суді: Справа сфабрикована. В моїй особі женуть церкву». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/75589-cherkaskij-arkhijerej-u-sudi-sprava-sfabrikovana-v-mojij-osobi-zhenut-tserkvu>; і СПЖ. «Ієрарх Черкаський про погрози СБУ: Бог через скорботу веде нас до радості». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/76340-ijerarkh-cherkaskij-pro-pohrozi-sbu-boh-cherez-skorbotu-vede-nas-do-radosti>; і Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. «Суд призначив правлячому архієрею Черкаської єпархії запобіжний захід у вигляді домашнього арешту з носінням електронного браслета».

Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2023/04/12/sud-priznachiv-pravlyachomu-arxijereyu-cherkaskoiji-jeparxiji-zapobizhnij-zaxid-u-viglyadi-domashnogo-areshtu-z-nosinnyam-elektronnogo-brasleta/#2024-04-19>; і Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. «Після звільнення митрополита Феодосія з-під цілодобового арешту прокуратура вимагає змінити склад суду». Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2024/01/17/pislya-zvilnennya-mitropolita-feodosiya-z-pid-cilodobovogo-areshtu-prokuratura-vimagaje-zminiti-sklad-sudu/#2024-04-19>

⁵⁵ Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. «Я не жалкую ні про одне слово, яке сказав на телебаченні чи у підтримку гнаного духовенства — митрополит Черкаський і Канівський Феодосій про відкриття проти нього кримінальної справи (відео)». Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2023/02/20/ya-ne-zhalkuyu-ni-pro-odne-slovo-yake-skazav-na-telebachenni-chi-u-pidtrimku-gnanogo-duxovenstva-mitropolit-cherkaskij-kanivskij-feodosij-pro-vidkrittya-proti-nogo-kriminalnoji-spravi-video/#2024-04-19>

⁵⁶ Укрінформ. «СБУ повідомила ще одну підозру керівнику Черкаської єпархії УПЦ». Доступно за посиланням: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3770604-sbu-povidomila-se-odnu-pidozru-kerivniku-cherkaskoi-eparhii-upc-mp.html>

⁵⁷ СПЖ. «Мер Черкас: Ми вичистимо московську нечисть з міста до останнього». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/75328-mer-cherkas-mi-vichistimo-moskovsku-nechist-z-mista-do-ostannoho>

⁵⁸ Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. «Митрополит Черкаський і Канівський Феодосій виступив у Раді ООН». Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2023/10/09/mitropolit-cherkaskij-i-kanivskij-feodosij-vistupiv-u-radi-oon/#2024-04-19>

⁵⁹ СПЖ. «Суд відмовив у вимозі взяти Черкаського митрополита під варту». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/76320-sbu-pohrozhuje-mitropolitu-cherkaskomu-tjurmouju>; <https://spzh.live/ua/news/76373-sud-vidmoviv-u-vimohi-vzjati-cherkaskoho-mitropolita-pid-vartu>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

час мого ознайомчого візиту до Києва в лютому 2024 року я мав змогу особисто зустрітися з митрополитом Феодосієм. Наступного дня після нашої зустрічі СБУ знову провела обшук у його квартирі, після чого у Феодосія стався серцевий напад.⁶⁰ Однак такі дії СБУ не обмежені лише тими, хто зустрічався виключно зі мною. Лише минулого тижня заступник голови Управління зовнішніх зв'язків УПЦ протоієрей Микола Данилевич зустрівся з делегацією Конференції Європейських Церков в Україні, щоб обговорити питання щодо свободи віросповідання і висловив, зокрема, своє занепокоєння щодо законопроекту № 8371. Наступного дня СБУ заарештувала його за «прославлення Російської Федерації і розпалювання релігійної ворожнечі».⁶¹ Митрополит Феодосій і протоієрей Данилевич — лише двоє з багатьох священнослужителів УПЦ, які зазнали систематичних і нечуваних репресій.

Напади на священнослужителів і парафіян УПЦ обмежували, а часом і перешкоджали можливості відправляти богослужіння, сповідувати свою релігію й робити внесок у життя суспільства нарівні з іншими релігіями. Наприклад, 19 квітня 2023 року депутати Нововолинської міської ради Волинської області заборонили діяльність УПЦ на своїй території і позбавили громаду УПЦ права користування земельними ділянками, а отже й можливості сповідувати свою релігію.⁶² 20 травня 2023 року озброєні рейдери від ПЦУ, ймовірно за підтримки приватної охоронної фірми, увірвалися й захопили Свято-Вознесенський храм УПЦ в селі Рингач Чернівецької області. Настоятель приходу протоієрей Серафим і двоє парафіян спробували зупинити рейдерів, які зламали церковну огорожу і вікна, аби проникнути всередину. Рейдери увірвалися до святині й напали на отця Серафима, поваливши його на підлогу і вдаривши ногою по голові. Лікарі швидкої допомоги надали отцю Серафиму допомогу на місці.⁶³

11 листопада 2023 року в селі Луг Рахівського району на Закарпатті чоловіки в камуфляжі й зі значками приватної охоронної фірми «Армор» за підтримки поліції і військових зрізали замки й захопили Свято-Духівський храм УПЦ. На сторінці Facebook настоятеля храму протоієрея Володимира Легача було опубліковано відеотрансляцію цієї події. Рейдери зачинили ворота й заблокували парафіянам доступ до будівлі.⁶⁴

Громади парафіян УПЦ, чий храми було захоплено, часто вдаються до молитви просто неба біля своїх опечатаних молитовних будинків. Так, 13 липня 2023 року парафіяни й диякони

⁶⁰ Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. «Внаслідок проведення чергових обшуків митрополит Черкаський і Канівський Феодосій зазнав серцевого нападу (оновлено)». Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2024/02/22/vnaslidok-provedennya-chergovix-obshukiv-mitropolit-cherkaskij-i-kanivskij-feodosij-zaznav-sercevogo-napadu/#2024-04-19>

⁶¹ Київ Незалежний. «СБУ проводить обшуки у протоієрея Московської церкви» (Sources: SBU carries out searches at high-ranking priest of Moscow-linked church). <https://kyivindependent.com/sources-sbu-carries-out-searches-at-archpriest-of-moscow-linked-church/>

⁶² Нововолинська обласна рада. «Відбулася позачергова сесія Нововолинської міської ради». Доступно за посиланням: <https://nov-rada.gov.ua/2023/04/19/vidbulasia-pozacherhova-sesiia-novovolynskoi-miskoi-rady-3/>.

⁶³ Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. «Прибічники ПЦУ захопили Вознесенський храм у селі Рингач на Буковині та побили настоятеля». Доступно за посиланням: <https://news.church.ua/2023/05/20/pribichniki-pcu-zaxopili-vozneseenskij-xram-u-seli-ringach-na-bukovini-ta-pobili-nastoyatelya/#2024-04-19>; і СПЖ. «Настоятелю храму УПЦ у Рингачі після побиття необхідне лікування, – ЗМІ». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/73908-nastojatelju-khramu-u-rinhachi-pislja-pobittja-neobkhidne-likuvannja-zmi>

⁶⁴ СПЖ. «У Лузі на Закарпатті люди в камуфляжі зламали двері та захопили храм». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/76936-u-luzi-na-zakarpati-ljudi-v-kamuflijazhi-zlamali-dveri-ta-zaxopili-khram>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

кафедрального собору Білоцерківської єпархії УПЦ зібралися на вулиці, аби взяти участь у богослужінні біля огорожі свого колишнього храму.⁶⁵ Так само парафіяни УПЦ храму преподобного Серафима Саровського в селищі Бар Барського району Вінницької області щотижня збираються на молитву біля зачинених дверей свого колишнього храму.⁶⁶ Роблячи це, священнослужителі УПЦ наражаються на серйозний ризик; інколи їм можуть перешкоджати сповідувати свою релігію. У соціальних мережах у вільному доступі є безліч відео таких заходів.

F. Уряд України продовжує залякувати й арештовувати журналістів, які намагаються висвітлювати напади на УПЦ.

Зараз український уряд спрямував свою агресію проти журналістів, яким вистачає сміливості висловитися про ці нечувані порушення права на свободу віросповідання. Нещодавні події свідчать про те, що уряд наразі намагається придушити незалежність журналістів і свободу вираження думки. Журналістів, які намагаються висвітлювати придушення й дискримінацію УПЦ, систематично арештовують, переслідують і змушують мовчати.

12 березня 2024 року у 4 областях СБУ провела 20 обшуків серед членів Союзу православних журналістів.⁶⁷ Зокрема, співробітники СБУ проводили обшуки в офісах представників Спілки православних журналістів (СПЖ) — одному з небагатьох українських ЗМІ, які досі повідомляють про незаконні захоплення й рейди на храми УПЦ, зламуючи двері, зриваючи замки й вилучаючи комп'ютери і телефони.⁶⁸

Чотирьох журналістів було взято під варту, а СБУ стверджує, що має докази причетності до злочинів загалом на 15 осіб.⁶⁹ У заяві СБУ, опублікованій на офіційному Telegram-каналі, стверджується, що ці 15 осіб є співробітниками Служби безпеки Росії (ФСБ)⁷⁰: твердження, яке абсолютно точно було взято із заяви Генеральної прокуратури, опублікованої того ж дня, і щодо якої немає жодних доказів, які б її обґрунтували.⁷¹ Співробітники СБУ також провели обшуки в офісі Центру правового захисту Української православної церкви — організації, створеної спеціально для надання допомоги священнослужителям і парафіянам УПЦ, які зазнають переслідувань з боку органів державної влади.⁷²

Чинovníки напpяму заявили, що рейди було спрямовано проти УПЦ. Заарештованих осіб звинувачують у приналежності до «злочинної організації так званого медіаблоку УПЦ»

⁶⁵ СПЖ. «У Білій Церкві парафіяни собору моляться за огорожею». Доступно за посиланням: <https://spzh.live/ua/news/74773-u-bilij-tserkvi-parafijani-soboru-moljatsja-za-ohorozheju>

⁶⁶ Вінницька Єпархія. «Віряни захопленого храму молились просто неба в день престольного свята». Доступно за посиланням: <https://eparhia.vn.ua/2023/08/02/viryani-zahoplenogo-hramu-molilis-prosto-neba-v-den-prestolnogo-svyata/>

⁶⁷ OrthoChristian.com. «Митрополит Білоцерківський УПЦ заарештований за підтримку російської світової ідеології». Доступно за посиланням: <https://orthochristian.com/159126.html>

⁶⁸ Те саме

⁶⁹ Служба безпеки України. «Обшуки у резиденції митрополита УПЦ». Telegram. Доступно за посиланням: <https://t.me/SBUkr/11399>

⁷⁰ Те саме

⁷¹ Генеральна прокуратура України. Facebook. Доступно за посиланням: https://www.facebook.com/pgo.gov.ua/posts/pfbid02CLmPCm1Axa3iyu6nbqmoJoge5eVqEP4hVvYgKm6QZGB2cqSKGoDgcP4fxrSLAWK1?locale=ru_RU

⁷² OrthoChristian.com. «Митрополит Вінницький УПЦ під домашнім арештом». Доступно за посиланням: <https://orthochristian.com/159175.html>

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

і, окрім всього іншого, у сприянні «розвитку й висвітленню у ЗМІ, зокрема в західних країнах, спотвореної інформації про процес переходу релігійних громад УПЦ до ПЦУ». ⁷³ За ці й інші дії чотирьом заарештованим журналістам тепер може бути пред'явлено звинувачення в «державній зраді, скоєній в умовах воєнного стану, колаборації, створенні злочинної організації й участі в ній, розпалюванні релігійної ворожнечі й ненависті організованим угрупованням, [і] виправданні чи запереченні збройної агресії Росії проти України». ⁷⁴ Якщо їх визнають винними, їм загрожуватиме довічне ув'язнення. ⁷⁵ Ці обшуки й арешти повністю суперечать основам як свободи віросповідання, так і свободи вираження поглядів. Нещодавно український уряд запровадив геоблокування, аби запобігти доступу до веб-сайтів Союзу православних журналістів з території України.

IV. Виходячи з минулих практик Комісії США з міжнародної релігійної свободи (КМРС), КМРС має висунути пропозицію оголосити Україну країною, яка викликає особливе занепокоєння, або принаймні внести її до спеціального контрольного списку

У п'яти звітах, опублікованих у період з 2019 по 2023 рік, UNCIRF висувала пропозицію включити 19 країн до списку країн, які викликають особливе занепокоєння, а 15 — до спеціального контрольного списку. ⁷⁶ Виходячи з аналізу стану релігійної свободи в кожній з цих країн, проведеного UNCIRF, та аргументів, які UNCIRF використовувала при внесенні своїх пропозицій, Україна має бути визнана країною, яка викликає особливе занепокоєння. Україна «була залучена або толерувала особливо серйозні порушення права на свободу віросповідання», еквівалентні або навіть гірші, ніж ті, що відбуваються в країнах, кандидатури яких UNCIRF висувала для запровадження санкцій. Ці порушення носять систематичний, довготривалий і нечуваний характер. Вони відповідають як законодавчим вимогам, так і минулим прецедентам, достатнім для визначення країни такою, що викликає особливе занепокоєння.

A. Україна має бути кандидатом на включення до списку країн, що викликають особливе занепокоєння

UNCIRF розробила рекомендації для країн, які має бути визнано такими, що викликають особливе занепокоєння, беручи за основу факти, еквівалентні до систематичної, довготривалої і нечуваної агресії України проти УПЦ. Попередні країни було внесено до цього списку через дискримінаційне законодавство, використання релігії як політичного інструменту й переслідування духовенства і вірян. Наразі дії українського уряду відповідають кожній із цих характеристик.

⁷³ Генеральна прокуратура України. Facebook. Доступно за посиланням: https://www.facebook.com/pgo.gov.ua/posts/pfbid02CLmPCm1Axa3iyu6nbqmoJjoge5eVqEP4hVvYgKm6QZGB2cqSKGoDgcP4fxrSLAWK1?locale=ru_RU

⁷⁴ Генеральна прокуратура України. Facebook. Доступно за посиланням: https://www.facebook.com/pgo.gov.ua/posts/pfbid02CLmPCm1Axa3iyu6nbqmoJjoge5eVqEP4hVvYgKm6QZGB2cqSKGoDgcP4fxrSLAWK1?locale=ru_RU; і OrthoChristian.com. «Митрополитів УПЦ переслідують за захист церкви від ПЦУ». Доступно за посиланням: <https://orthochristian.com/159126.html>

⁷⁵ OrthoChristian.com. «Митрополитів УПЦ переслідують за захист церкви від ПЦУ». Доступно за посиланням: <https://orthochristian.com/159126.html>

⁷⁶ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Річний звіт за 2018–2023 р.»

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

По-перше, КМРС, визначаючи країну, що викликає особливе занепокоєння, часто посилається на існування дискримінаційного законодавства, яке впливає на здатність деяких або всіх релігійних груп вільно відправляти релігійні обряди. Наприклад, у 2020 році КМРС рекомендувала оголосити Росію країною, що викликає особливе занепокоєння, через «законодавство, яке криміналізує екстремізм без належного визначення цього терміну, що дозволяє державі переслідувати широкі верстви населення за релігійну діяльність, яка не носить насильницького характеру».⁷⁷ У 2022 році кандидатура Пакистану висувалася для внесення в цей список, оскільки релігійні меншини «стикалися з постійною загрозою переслідування із застосуванням жорсткого й дискримінаційного законодавства».⁷⁸ У тому ж році КМРС рекомендувала визнати В'єтнам країною, що викликає особливе занепокоєння, наголосивши на Законі про віросповідання і релігію 2018 року, відповідно до якого релігійні групи «стикалися з низкою перешкод у процедурі реєстрації через неправильне і непослідовне застосування закону..., що суперечить міжнародним нормам права».⁷⁹

В окремих ситуаціях КМРС рекомендувала внести країну до списку країн, що викликають особливе занепокоєння, через те, що уряд нав'язував принципи політизації або милітаризації, прагнучи зайняти домінуючу позицію на релігійній арені у своїй країні за підтримки обраної ним релігійної організації. Наприклад, у 2022 році КМРС рекомендувала оголосити Кубу країною, яка викликає особливе занепокоєння, на підставі того, що «уряд прагне повного домінування над релігійним життям у країні».⁸⁰ У 2022 році Китай було рекомендовано до внесення до цього списку на підставі «його політики китаїзації релігії і вимоги, щоб релігійні групи підтримували» уряд.⁸¹

Третя категорія обставин, які є підставою для внесення країни до списку країн, що викликають особливе занепокоєння, включає систематичне й нечуване переслідування духовенства й вірян. Наприклад, у 2022 році Індію було рекомендовано для внесення до цього списку, оскільки індійський уряд продовжує «придушувати незалежні й критичні голоси, особливо релігійні меншини і тих, хто захищає їхні інтереси, вдаючись, серед іншого, до стеження, переслідування, зносу власності й арешту».⁸² У 2022 році Нікарагуа потрапила до списків рекомендованих країн через «переслідування католицької церкви й ув'язнення духовенства, закриття пов'язаних із церквою організацій і заборони проведення католицьких обрядів».⁸³

Як країни, що викликають особливе занепокоєння позначаються ті держави, де спостерігаються особливо серйозні порушення свободи віросповідання, що ґрунтуються на дискримінаційному законодавстві, яке впливає на здатність деяких або всіх релігійних груп вільно відправляти релігійні обряди, державній політизації або милітаризації релігії, прагнучи зайняти домінуючу позицію на релігійній арені в своїй країні, або систематичному й нечуваному переслідуванню духовенства і вірян. Хоча лише однієї з трьох обставин, описаних вище, достатньо для того, щоб країну можна було рекомендувати до внесення у список країн, які викликають особливе занепокоєння, в Україні на сьогоднішній день присутні всі три.

⁷⁷ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Річний звіт (2020)». С. 34.

⁷⁸ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Річний звіт (2022)». С. 34.

⁷⁹ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Річний звіт (2022)». С. 46.

⁸⁰ Те саме

⁸¹ Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Річний звіт (2022)». С. 16.

⁸² Комісія США з міжнародної релігійної свободи (КМРС). «Річний звіт (2022)». С. 24.

⁸³ Те саме

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

Український уряд напругу втручається в релігійне життя країни і погрожує повністю заборонити УПЦ, вдаючись до застосування дискримінаційного законодавства. Український уряд не лише потурає релігійному насильству, спрямованому на УПЦ, а й активно заохочує і приймає участь у такій насильницькій практиці через СБУ. Законопроект № 8371 є особливо нечуваною частиною дискримінаційного законодавства, яке підриває саме існування УПЦ. Український уряд перетворив релігію на зброю громадського контролю, займаючи домінуючу позицію на релігійній арені країни за підтримки ПЦУ. Моя юридична фірма незліченну кількість разів просила Верховну Раду України направити Венеціанській комісії на розгляд законопроект № 8371, проте прохання не було почуто. Духовенство, парафіяни і майно УПЦ зазнали переслідувань, арештів і/або конфіскації. Україна, без сумніву, є країною, яка викликає особливе занепокоєння через особливо серйозні порушення свободи віросповідання.

В. Якщо Україну не буде рекомендовано до внесення у список країн, що викликають особливе занепокоєння, її слід внести до спеціального контрольного списку.

Навіть якщо КМРС не рекомендує внесення України до списку країн, що викликають особливе занепокоєння, обов'язки КМРС за законом вимагають, щоб вона рекомендувала Україну для внесення до спеціального контрольного списку. Як зазначено вище, Україна однозначно відповідає критеріям для надання їй статусу країни, що викликає особливе занепокоєння з огляду на особливо серйозні порушення права на свободу віросповідання. Враховуючи те, що для занесення України до спеціального контрольного списку достатньо лише серйозних порушень права на свободу віросповідання, її включення до цього списку є неминучим. На практиці в якості підстави для включення країни до спеціального контрольного списку КМРС зазначала низку порушень свободи віросповідання, що були набагато менш серйозними, ніж ті, які нині здійснюються урядом України.

Включення до спеціального контрольного списку часто ґрунтується на втручанні уряду в релігійне життя країни, і частіше за все це відбувається шляхом законодавчого процесу. Наприклад, у 2022 році Алжир було внесено до спеціального контрольного списку через те, що уряд «насилено закривав церкви» і переслідував членів груп релігійних меншин, обґрунтовуючи це «богохульством, прозелітизмом і несанкціонованим проведенням богослужінь».⁸⁴ КМРС, зокрема, зазначила, що «уряд продовжував відмовляти деяким групам релігійних меншин у реєстрації, потрібній для проведення колективного богослужіння».⁸⁵ Азербайджан було додано до спеціального контрольного списку через занепокоєння щодо його закону про свободу віросповідання, який «вимагає від релігійних громад реєстрації для участі в релігійній діяльності».⁸⁶ Індонезію було включено до списку через проблемне законодавство, яке «або є зводом законів про богохульство, або, по суті, функціонує само по собі».⁸⁷ КМРС рекомендувала включити Шрі-Ланку до спеціального контрольного списку на підставі висновку про «дискримінацію релігійних меншин через цілеспрямовані арешти із застосуванням проблемного законодавства і присвоєнням землі та власності».⁸⁸ Статус Казахстану в спеціальному контрольному списку було надано на підставі «поправок до закону про релігію, ... які систематично порушують свободу віросповідання й висловлення переконань».⁸⁹

⁸⁴ Комісії США з міжнародної релігійної свободи. «Річний звіт (2023)». С. 48.

⁸⁵ Те саме

⁸⁶ Комісії США з міжнародної релігійної свободи. «Річний звіт (2023)». С. 50.

⁸⁷ Комісії США з міжнародної релігійної свободи. «Річний звіт (2023)». С. 56.

⁸⁸ Комісії США з міжнародної релігійної свободи. «Річний звіт (2023)». С. 2.

⁸⁹ Комісії США з міжнародної релігійної свободи. «Річний звіт (2023)». С. 60.

AMSTERDAM & PARTNERS LLP

LONDON | WASHINGTON DC

Включення країни до спеціального контрольного списку також може ґрунтуватися на мовчазному потуранні уряду релігійній ненависті й насильству. Наприклад, у 2022 році Центральноафриканську Республіку було занесено до спеціального контрольного списку через «політизацію релігійної ідентичності... [яка] призвела до насилля на основі релігійної чи етнорелігійної приналежності».⁹⁰ Так само в 2018 році Індію було занесено в спеціальний контрольний список через нездатність уряду боротися з «насиллям серед громад» щодо релігійних меншин, його «зв'язки з індуїстськими екстремістськими групами» і «використання дискримінаційних формулювань щодо релігійних меншин».⁹¹ Єгипет було внесено до спеціального контрольного списку у 2019 році через те, що уряд дозволив «релігійний фанатизм і дискримінацію» щодо християн-коптів.⁹²

Своєю попередньою практикою щодо включення певних країн до спеціального контрольного списку КМРС встановила доволі чіткий критерій. У спеціальний контрольний список слід включити країни, в яких відбуваються серйозні порушення свободи віросповідання, що ґрунтуються або на втручанні уряду в релігійну практику (часто — через законодавчий процес), або на систематичному потуранні з боку уряду релігійній ненависті й насильству. Україна однозначно відповідає цьому критерію і має бути внесена до спеціального контрольного списку, якщо з якоїсь причини її не буде внесено в список країн, що викликають особливе занепокоєння.

Я закликаю Вас та КМРС більш детально розслідувати сьогоднішню ситуацію в Україні та її напади на УПЦ. Ви знайдете безпечеліційне підтвердження систематичним, тривалим і нечуваним порушенням права на свободу віросповідання в Україні. Сподіваюся, що ви скористаєтесь усіма передбаченими законом повноваженнями Комісії, зокрема проведенням публічних слухань і запитами документів й інформації від уряду і приватних осіб, аби скласти повну картину порушень права на свободу віросповідання, що відбуваються в Україні на сьогоднішній день.

Прошу Вас та КМРС рекомендувати внести Україну до списку країн, які викликають особливе занепокоєння у зв'язку з грубими порушеннями свободи віросповідання. Така рекомендація та подальші дії держсекретаря, включаючи санкції і заборону на в'їзд, українці необхідні для захисту не лише УПЦ, а й права на свободу віросповідання в Україні й у всьому світі.

З повагою

Роберт Амстердам
Amsterdam & Partners LLP

Додаток: Документи, які були підготовлені компанією Amsterdam & Partners LLP

⁹⁰ Комісії США з міжнародної релігійної свободи. «Річний звіт (2023)». С. 52.

⁹¹ Комісії США з міжнародної релігійної свободи. «Річний звіт (2018)». С. 162.

⁹² Комісії США з міжнародної релігійної свободи. «Річний звіт (2020)». С. 66.